

מסכת אבות

פרק א

א משה קבל תורה מסיני,
ומסרה ליהושע,
ויהושע לזקנים,
וזקנים לנביאים,
ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה.

הם אמרו שלשה דברים,

הווי מתונים בדין,
והעמידו תלמידים הרבה,
ועשו סג לתורה.

ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה.
הוא היה אומר,

על שלשה דברים העולם עומד,
על התורה
ועל העבודה
ועל גמילות חסדים.

ג אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק.
הוא היה אומר,

אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס,
אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס,
ויהי מורא שמים עליכם.

ד יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם.

יוסי בן יועזר איש צרדה אומר,

יהי ביתך בית ועד לחכמים,
והווי מתאבק בעפר רגליהם,
והווי שותה בצמא את דברייהם.

ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר,

יהי ביתך פתוח לרוחה,
ויהיו עניים בני ביתך,
ואל תרבה שיחה עם האשה.
באשתו אמרו,
קל וחומר באשת חברו.
מכאן אמרו חכמים,
כל זמן שאדם מדבה שיחה עם האשה,
גורם רעה לעצמו,
ובוטל מדברי תורה,
וסופו יורש גיהנם.

ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבל קבלו מהם.

יהושע בן פרחיה אומר,
עשה לך רב,

וקנה לך חבר,
והוי דן את כל האדם לכף זכות.

ז נתאי הארבלי אומר,

הרחק משכן רע,
ואל תתחבר לרשע,
ואל תתיאש מן הפרענות.

ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם.

יהודה בן טבאי אומר,

אל תעש עצמך כעורכי הדינין.
וכשיהיו בעלי דינין עומדים לפניך,
יהיו בעיניך כרשעים.
וכשנפטרים מלפניך,
יהיו בעיניך כזכאיו, כשקבלו עליהם את הדין.

ט שמעון בן שטח אומר,

הוי מרבה לחקור את העדים,
והוי זהיר בדבריך, שמא מתוכם ילמדו לשקר.

י שמעיה ואבטליון קבלו מהם.

שמעיה אומר,

אהוב את המלאכה,
ושנא את הרבנות,
ואל תתודע לרשות.

יא אבטליון אומר,

חכמים, הזהרו בדבריכם,
שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים,
וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו,
ונמצא שם שמים מתחלל.

יב הלל ושמאי קבלו מהם.

הלל אומר,

הוי מתלמידיו של אהרן,
אוהב שלום ורודף שלום,
אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

יג הוא היה אומר,

נגד שמא, אבד שמה.
ודלא מוסיף, יסיף.
ודלא יליף, קטלא ח'ב.
ודאשתמש בתגא, ח'ף.

יד הוא היה אומר,

אם אין אני לי, מי לי.
וכשאני לעצמי, מה אני.

וְאִם לֹא עֲכָשְׂיוּ, אֵימַתִּי.

טו שְׁמַאי אוֹמֵר,

עֲשֵׂה תוֹרַתְךָ קֶבֶע.
אָמֹר מַעֲט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה,
וְהָיִי מִקְבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֶבֶר פָּנִים יְפוֹת.

טז רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִיָּה אוֹמֵר,

עֲשֵׂה לְךָ רַב,
וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֶּפֶק,
וְאֵל תִּרְבֶּה לַעֲשׂוֹר אֲמִדוֹת.

יז שְׁמַעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר,

כָּל יָמֵי גְדֻלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים,
וְלֹא מִצָּאתִי לְגוֹף טוֹב אֲלֵא שְׁתִּיקָה.
וְלֹא הַמְדַרְשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֲלֵא הַמַּעֲשֵׂה.
וְכָל הַמְרַבֶּה דְבָרִים, מְבִיא חֲטָא.

יח רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,

עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד,
עַל הַדִּין
וְעַל הָאֱמֶת
וְעַל הַשְּׁלוֹם,
שְׁנֹאמֵר (זְכַרְיָה ח) אֱמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שְׁפָטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם.

פֶּרֶק ב

א רַבִּי אוֹמֵר,

אִיזוּהִי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שִׁבּוֹר לוֹ הָאָדָם?
כָּל שֶׁהִיא תִפְאָרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאָרֶת לוֹ מִן הָאָדָם.
וְהָיָה זֶהִיר בְּמִצְוָה קְלָה כְּבַחֲמוּרָה,
שְׂאִין אֶתָּה יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׂכָרְךָ שֶׁל מִצְוֹת.
וְהָיָה מִחֻשָּׁב
הַפֶּסֶד מִצְוָה כְּנֹגֵד שְׂכָרָה,
וְשִׁכְרָה עֲבָרָה כְּנֹגֵד הַפֶּסֶדָה.
וְהִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאִי אֶתָּה בָּא לְיַדֵּי עֲבָרָה,
דַּע מָה לְמַעַלָּה מִמֶּךָ,
עֵינֶיךָ רוֹאֶה וְאַזְנוֹךָ שׁוֹמַעַת,
וְכָל מַעֲשֵׂיֶיךָ בְּסֶפֶר נִכְתָּבִין.

ב רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר,

יְפֵה תִלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שִׁיגִיעַת שְׁנִיָּהֶם מִשְׁכַּחַת עוֹן.
וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלֹאכָה, סוֹפָה בְּטִלָּה וְגוֹרֶרֶת עוֹן.
וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצְּבוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם,
שְׂזִכּוֹת אֲבוֹתֶם מְסִיעֶתוֹ וְצִדְקָתָם עוֹמְדֵת לְעַד.
וְאֶתְּם, מַעַלָּה אֲנִי עֲלֵיכֶם שְׂכָר הַרְבֵּה כְּאֵלוֹ עֲשִׂיתֶם.

הוּוּ זֶהִירִין בְּרִשּׁוֹת,

ג

שְׂאִין מִקְרָבִין לוֹ לְאָדָם אֲלֵא לְצַרְךָ עֲצֻמֵן.
נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנֹּאֲתוֹן.
וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחֻקוֹ.

ד הוא הִיָּה אוֹמֵר,

עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ, כְּדֵי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ.
בְּטֹל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שְׂיִבְטֹל רְצוֹן אַחֲרֵים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ.

הִלֵּל אוֹמֵר,

אֵל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצְּבוּר,
וְאֵל תֵּאֱמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ,
וְאֵל תִּדְּיֵן אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתִּגִּיעַ לְמְקוֹמוֹ,
וְאֵל תֵּאמֶר דְּבַר שְׂאִי אֶפְשֶׁר לְשִׁמוֹעַ שְׂסוּפוֹ לְהִשְׁמַע.
וְאֵל תֵּאמֶר לְכַשְׂאֶפְנָה אֶשְׁנֶה, שְׂמָא לֹא תִפְנָה.

ה הוא הִיָּה אוֹמֵר,

אֵין בּוֹר יֵרָא חֲטָא,
וְלֹא עִם הָאֲרָץ חֲסִיד,
וְלֹא הַבַּיִשׁוֹן לְמַד,
וְלֹא הַקִּפְדָּן מְלַמֵּד,
וְלֹא כָּל הַמְרַבֵּה בְּסַחֲוֶרָה מַחֲכִים.
וּבְמִקוֹם שְׂאֵין אַנְשִׁים, הַשְׁתַּדֵּל לְהִיּוֹת אִישׁ.

ו הוא רָאָה גִלְגֻּלַת אַחַת שְׂצַפָּה עַל פְּנֵי הַמַּיִם.
אָמַר (לָהּ), עַל דְּאֶטְפֶּת, אֶטְפוּךָ.
וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוּן.

ז הוא הִיָּה אוֹמֵר,

מְרַבֵּה בְּשֵׁר - מְרַבֵּה רְמָה.
מְרַבֵּה נְכֻסִים - מְרַבֵּה דְאָגָה.
מְרַבֵּה נְשִׁים - מְרַבֵּה כְּשָׁפִים.
מְרַבֵּה שְׂפָחוֹת - מְרַבֵּה זְמָה.
מְרַבֵּה עֲבָדִים - מְרַבֵּה גִזְלָה.
מְרַבֵּה תוֹרָה - מְרַבֵּה חַיִּים.
מְרַבֵּה יְשִׁיבָה - מְרַבֵּה חֲכָמָה.
מְרַבֵּה עֲצָה - מְרַבֵּה תְבוּנָה.
מְרַבֵּה צְדָקָה - מְרַבֵּה שְׁלוֹם.
קִנְיָה שֵׁם טוֹב - קִנְיָה לְעַצְמוֹ.
קִנְיָה לוֹ דְּבַרֵי תוֹרָה - קִנְיָה לוֹ חַיֵי הָעוֹלָם הַבָּא.

ח רַבּוֹ יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשְׁמַאי.
הוא הִיָּה אוֹמֵר,

אִם לְמַדְתָּ תוֹרָה הַרְבֵּה, אֵל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לִכְךָ נּוֹצְרֶת.

חֲמִשָּׁה תִּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּאי,
וְאֵלוֹ הֵם,

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס,
וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה,
וְרַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן,
וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל,
וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֵרֶךְ.

הוא הִיָּה מוֹנֶה שְׁבָחוֹן.

רבי אליעזר בן הרקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה.
רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו.
רבי יוסי הכהן, חסיד.
רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא.
ורבי אלעזר בן ערך, מעין המתגבר.

הוא היה אומר,

אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים,
ואליעזר בן הרקנוס בכף שניה, מכריע את כלם.
אבא שאול אומר משמו,
אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים,
ורבי אליעזר בן הרקנוס אף עמהם,
ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כלם.

ט אמר להם:

צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם?
רבי אליעזר אומר, עין טובה.
רבי יהושע אומר, חבר טוב.
רבי יוסי אומר, שכן טוב.
רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד.
רבי אלעזר אומר, לב טוב.

אמר להם:

רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם,
שבכלל דבריו דבריכם.

אמר להם:

צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם?
רבי אליעזר אומר, עין רעה.
רבי יהושע אומר, חבר רע.
רבי יוסי אומר, שכן רע.
רבי שמעון אומר, הלוח ואינו משלם.
אחד הלוח מן האדם, כלוח מן המקום ברוך הוא,
שנאמר (תהלים לז) לוח רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן.
רבי אלעזר אומר, לב רע.

אמר להם:

רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם,
שבכלל דבריו דבריכם.

י הם אמרו שלשה שלשה דברים:

רבי אליעזר אומר,

יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך, ואל תהי נוח לכעוס.
ושוב יום אחד לפני מיתתך.
והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים,
והוי זהיר בגחלתן שלא תכזה,

שנשיכתן נשיכת שועל,
ועקיצתן עקיצת עקרב,
ולחישתן לחישת שרף,
וכל דבריהם כגחלי אש.

יא רבי יהושע אומר,
עין הרע,
ויצר הרע,
ושנאת הבריות, מוציאים את האדם מן העולם.

יב רבי יוסי אומר,
?הי ממון חברך חביב עליך כשליך.
והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירשה לך.
וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

יג רבי שמעון אומר,
הוי זהיר בקריאת שמע (ובתפלה).
וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע,
אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא,
שנאמר (יואל ב) כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה.
ואל תהי רשע בפני עצמך.

יד רבי אלעזר אומר,
הוי שקוד ללמוד תורה,
ודע מה שתשיב לאפיקורוס.
ודע לפני מי אתה עמל.
ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

טו רבי טרפון אומר,
היום קצר והמלאכה מרבה,
והפועלים עצלים, והשכר הרבה,
ובעל הבית דוחק.

טז הוא היה אומר,
לא עליך המלאכה לגמור,
ולא אתה בן חורין לבטל ממנה.
אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה.
ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.
ודע, מתן שכרו של צדיקים לעתיד לבוא:

פרק ג

א עקביא בן מהללאל אומר,
הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה.
דע, מאין באת,
ולאן אתה הולך,
ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון.
מאין באת?
מטפה סרוחה,
ולאן אתה הולך?
למקום עפר רמה ותולעה.
ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון?
לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר,
הוי מתפלל בשלומה של מלכות,
שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו.

רבי חנניא בן תרדיון אומר,
שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה,
הרי זה מושב לצים,
שנאמר (תהלים א), ובמושב לצים לא ישב.
אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה,
שכינה שרויה ביניהם,
שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי יי איש אל רעהו
ויקשב יי וישמע
ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי ולחשבי שמו.
אין לי אלא שנים,
מנין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה,
שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר?
שנאמר (איכה ג), ישב בדד וידם כי נטל עליו.

ג רבי שמעון אומר,
שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה,
כאלו אכלו מזבחי מתים,
שנאמר (ישעיה כח), כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום.
אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד,
ואמרו עליו דברי תורה,
כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא,
שנאמר (יחזקאל מא), וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

ד רבי חנניא בן חכנאי אומר,
הנעור בלילה,
והמהלך בדרך יחידי
והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו.

ה רבי נחוניא בן הקנה אומר,
כל המקבל עליו על תורה,
מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ.
וכל הפורק ממנו על תורה,
נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ.

ו רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר,
עשרה שיושבין ועוסקין בתורה,
שכינה שרויה ביניהם,
שנאמר (תהלים פב), אלהים נצב בעדת אל.
ומנין אפלו חמשה?
שנאמר (עמוס ט), ואגדתו על ארץ יסדה.
ומנין אפלו שלשה?
שנאמר (תהלים פב), בקרב אלהים ישפט.
ומנין אפלו שנים?
שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו'.
ומנין אפלו אחד?
שנאמר (שמות כ), בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך.

ז רבי אלעזר איש ברתותא אומר,
תן לו משלו, שאתה ושלך שלו.

וכן בְּדוֹד הוּא אוֹמֵר (דברי הימים א כט)
כִּי מִמֶּנּוּ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לְךָ.

רבי שמעון אוֹמֵר,

הַמְהִלְךָ בְּדֶרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמִפְּסִיק מִמְּשַׁנְתּוֹ וְאוֹמֵר:
מָה נֶאֱמַר אֵילָן זֶה וּמָה נֶאֱמַר גֵּיר זֶה,
מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כֹּאֲלוֹ מִתְּחִיב בְּנִפְשׁוֹ:

ח רבי דוסתאי בְּרַבִּי יְנָאִי מְשׁוּם רַבִּי מְאִיר אוֹמֵר,
כֹּל הַשׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמְּשַׁנְתּוֹ,
מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כֹּאֲלוֹ מִתְּחִיב בְּנִפְשׁוֹ,
שְׁנָאֵמֵר (דברים ד), רַק הַשְּׁמֵר לְךָ וְשִׁמְרֵךְ נִפְשְׁךָ מֵאִד
פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ.
יְכוֹל אֲפֹלוֹ תִּקְפֶּה עָלָיו מְשַׁנְתּוֹ?
תִּלְמוּד לומר (שם) וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבַבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ,
הָא אֵינוֹ מִתְּחִיב בְּנִפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיִסִּירֵם מִלְּבוֹ.

ט רבי חנינא בן דוסא אוֹמֵר,

כֹּל שֶׁיִּרְאֵת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֻכְמָתוֹ,
חֻכְמָתוֹ מִתְּקִימָתוֹ.
וְכֹל שֶׁחֻכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לִירְאֵת חֲטָאוֹ,
אֵין חֻכְמָתוֹ מִתְּקִימָתוֹ.

הוא הִיָּה אוֹמֵר,

כֹּל שֶׁמַּעֲשִׂיו מְרַבִּין מִחֻכְמָתוֹ,
חֻכְמָתוֹ מִתְּקִימָתוֹ.
וְכֹל שֶׁחֻכְמָתוֹ מְרַבֶּה מִמַּעֲשָׂיו,
אֵין חֻכְמָתוֹ מִתְּקִימָתוֹ.

י הוא הִיָּה אוֹמֵר,

כֹּל שְׂרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיָּמֵנוּ,
רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיָּמֵנוּ.
וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיָּמֵנוּ,
אֵין רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיָּמֵנוּ.

רבי דוסא בן הרפינס אוֹמֵר,

שְׁנֵה שֶׁל שְׁחִרִית,
וַיֵּן שֶׁל צְהָרִים,
וְשִׁיחַת הַיְלָדִים,
וְיִשִּׁיבַת בְּתִי כְּנִסְיוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ,
מוֹצִיאֵין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

יא רבי אלעזר המודעי אוֹמֵר,

הַמְּחַלֵּל אֶת הַקְּדוּשִׁים,
וְהַמְּבַזֶּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת,
וְהַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים,
וְהַמְּפַר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם,
וְהַמְּגַלֶּה פְּנִים בְּתוֹרָה שְׁלֵא כִּהְלָכָה,
אֶף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,
אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

יב רבי ישמעאל אומר,

הוי קל לראש,
ונוח לתשחרת,
והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

יג רבי עקיבא אומר,

שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה.
מסורת, סיג לתורה.
מעשרות, סיג לעשר.
נדרים, סיג לפרישות.
סיג לחכמה, שתיקה.

יד הוא הנה אומר,

חביב אדם שנברא בצלם.
חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם,
שנאמר (בראשית ט), כי בצלם אלהים עשה את האדם.

חביבין ישראל שנקראו בנים למקום.
חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום,
שנאמר (דברים יד), בנים אתם לה' אלהיכם.

חביבין ישראל, שנתן להם כלי חמדה.
חבה יתרה נודעת להם שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם,
שנאמר (משלי ד), כי לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזבו.

טו

הכל צפוי,
והרשות נתונה,
ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה.

טז הוא הנה אומר,

הכל נתון בערבון,
ומצודה פרוסה על כל החיים.
החנות פתוחה,
והחננני מקיף,
והפנקס פתוח,
והיד כותבת,
וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה,
והגבאים מחזירים תדיר בכל יום,
ונפרעין מן האדם מדעתו ושל א מדעתו,
ויש להם על מה שייסמוכו,
והדין דין אמת,
והכל מתקן לסעודה.

יז רבי אלעזר בן עזריה אומר,

אם אין תורה, אין דרך ארץ.
אם אין דרך ארץ, אין תורה.
אם אין חכמה, אין יראה.
אם אין יראה, אין חכמה.
אם אין בינה, אין דעת.

אם אין דעת, אין בינה.
אם אין קמת, אין תורה.
אם אין תורה, אין קמת.

הוא היה אומר,

כל שחכמתו מרבה ממעשיו,
למה הוא דומה?

לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מעטין,
והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו,
שנאמר (ירמיה יז), והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב,
ושכן חרדים במדבר ארץ מלחה ולא תשב.
אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו,
למה הוא דומה?

לאילן שענפיו מעטין ושרשיו מרבין,
שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו,
אין מזיזין אותו ממקומו,
שנאמר (שם), והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו,
ולא יראה כי יבא חם, והיה עלהו רענן,
ובשנת בצרת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי.

יח רבי אליעזר בן חסמא אומר,

קנין ופתחי נדה, הן הן גופי הלכות.
תקופות וגמטריאות, פרפראות לחכמה.

פרק ד
א בן זומא אומר,

איזהו חכם?
הלומד מכל אדם,
שנאמר (תהלים קיט), מפל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי.
איזהו גבור?
הכובש את יצרו,
שנאמר (משלי טז), טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר.
איזהו עשיר?
השמח בחלקו,
שנאמר (תהלים קכח), יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.
אשריך - בעולם הזה.
וטוב לך - לעולם הבא.

איזהו מכבד?
המכבד את הבריות,
שנאמר (שמואל א ב), כי מכבדי אכבד ובזי יקלו.

ב בן עזאי אומר,

רץ למצוה קלה כבחמורה,
ובורח מן העברה.
שמצוה גוררת מצוה,
ועברה גוררת עברה.
ששכר מצוה - מצוה.
ושכר עברה - עברה.

ג הוא היה אומר,

אֵל תְּהִי בְּזֹלָתְךָ לְכָל אָדָם,
וְאֵל תְּהִי מִפְּלִיג לְכָל דְּבָר,
שְׂאִין לְךָ אָדָם שְׂאִין לוֹ שְׂעָה
וְאִין לְךָ דְּבָר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם.

ד רבי לויטס איש יבנה אומר,
מאד מאד הוי שפל רוח,
שתקות אנוש רמה.

רבי יוחנן בן ברוקא אומר,
כל המחלל שם שמים בסתר,
נפרעין ממנו בגלוי.
אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם.

ה רבי ישמעאל בנו אומר,
הלומד תורה על מנת ללמד,
מספיקין בידו ללמוד וללמד.
והלומד על מנת לעשות,
מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

רבי צדוק אומר,
אל תעשם עטרה להתגדל בהם,
ולא קרדם לחפור בהם.
וכן היה הלל אומר,
ודאשתמש בתנא, חלף.
הא למדת,
כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם.

ו רבי יוסי אומר,
כל המכבד את התורה,
גופו מכבד על הבריות.
וכל המחלל את התורה,
גופו מחלל על הבריות.

ז רבי ישמעאל בנו אומר,
החושך עצמו מן הדין,
פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא.
והגס לבו בהוראה,
שוטה רשע וגס רוח.

ח הוא היה אומר,
אל תהי דן יחידי,
שאיין דן יחידי אלא אחד.
ואל תאמר קבלו דעתי,
שהן רשאים ולא אתה.

ט רבי יונתן אומר,
כל המקים את התורה מעני,
סופו לקימה מעשר.

וכל המבטל את התורה מעשר,
סופו לבטלה מעני.

י רבי מאיר אומר,

הוי ממעט בעסק, ועסוק בתורה.
והוי שפל רוח בפני כל אדם.
ואם בטלת מן התורה,
יש לך בטלים הרבה פנגדך.
ואם עמלת בתורה,
יש (לו) שכר הרבה לתן לך.

יא רבי אליעזר בן יעקב אומר,

העושה מצוה אחת,
קונה לו פרקליט אחד.
והעובר עברה אחת,
קונה לו קטיגור אחד.
תשובה ומעשים טובים,
כתריס בפני הפרענות.

רבי יוחנן הסנדלר אומר,

כל כנסיה שהיא לשם שמים,
סופה להתקים.
ושאינה לשם שמים,
אין סופה להתקים.

יב רבי אלעזר בן שמוע אומר,

הי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך,
וכבוד חברך כמורא רבך,
ומורא רבך כמורא שמים

יג רבי יהודה אומר,

הוי זהיר בתלמוד,
ששגגת תלמוד עולה זדון.

רבי שמעון אומר,

שלשה כתרים הם:
כתר תורה,
וכתר כהנה,
וכתר מלכות,
וכתר שם טוב עולה על גביהן.

יד רבי נהוראי אומר,

הוי גולה למקום תורה
ואל תאמר שהיא תבוא אחרין,
שחברין יקימיה בידך.
ואל בינתך אל תשען.

טו רבי ינאי אומר,

אין בדינו לא משלות הרשעים
ואף לא מיסורי הצדיקים.

רבי מתיא בן חרש אומר,
הוי מקדים בשלום כל אדם.
והוי זנב לאריות,
ואל תהי ראש לשועלים.

טז רבי יעקב אומר,

העולם הזה
דומה לפרוזדור בפני העולם הבא.
התקן עצמך בפרוזדור,
כדי שתכנס לטרקלין.

יז הוא היה אומר,

יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה,
מכל חיי העולם הבא.
ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא,
מכל חיי העולם הזה.

יח רבי שמעון בן אלעזר אומר,

אל תרצה את חברך בשעת כעסו,
ואל תנחמנו בשעה שמתו מטל לפניו,
ואל תשאל לו בשעת נדרו,
ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

יט שמואל הקטן אומר,

(משלי כד) בנפל אויביך אל תשמח ובפשלו אל יגל לבך,
פן יראה יי ורע בעיניו והשיב מעליו אפו.

כ אלישע בן אבויה אומר,

הלומד ילד למה הוא דומה?
לדיו כתובה על גיר חדש.
והלומד זקן למה הוא דומה?
לדיו כתובה על גיר מחוק.

רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר,

הלומד מן הקטנים למה הוא דומה?
לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו.
והלומד מן הזקנים למה הוא דומה?
לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן.

רבי אומר,

אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו.
יש קנקן חדש מלא ישן,
וישן שאפלו חדש אין בו.

כא רבי אלעזר הקפר אומר,

הקנאה
והתאוה
והכבוד
מוציאין את האדם מן העולם.

כב הוא הִיָּה אֹמֵר,

הִילֻדִים לְמוֹת,
וְהַמְתִּים לְהַחְיֹת,
וְהַחַיִּים לְדוֹן.

לִידַע לְהוֹדִיעַ וּלְהַנְדִיעַ
שֶׁהוּא אֵל,
הוּא הַיּוֹצֵר,
הוּא הַבוֹרֵא,
הוּא הַמְּבִיֵן,
הוּא הַדִּיֵן,
הוּא עַד,
הוּא בְּעַל דִּין,
וְהוּא עֵתִיד לְדוֹן.

בְּרוּךְ הוּא,
שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עוֹלָה
וְלֹא שְׂכָחָה
וְלֹא מִשׁוּא פְּנִים
וְלֹא מִקַּח שׁוֹחַד, שֶׁהַכֹּל שְׁלוֹ.

וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֲשָׁבוֹן.
וְאֵל יִבְטִיחֶךָ יִצְרָךְ שֶׁהַשְּׂאוֹל בַּיִת מְנוּס לְךָ,

שֶׁעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה נוֹצֵר,
וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה נוֹלָד,
וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה חַי,
וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה מֵת,
וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה עֵתִיד לַתֵּן דִּין וְחֲשָׁבוֹן
לְפָנָי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

פּרָק ה

(א) בַּעֲשֶׂרָה מְאֻמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם.
וּמָה תִּלְמוּד לֹאמֵר,
וְהָלֹא בְּמֵאמֵר אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרִאוֹת,
אֵלֹא לְהַפְרֵעַ מִן הַרְשָׁעִים
שֶׁמֵאַבְדִּין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מְאֻמְרוֹת,
וְלָתֵן שִׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים
שֶׁמְקִימִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מְאֻמְרוֹת.

(ב) עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מֵאַדָּם וְעַד נֹחַ,
לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶךְ אַפְּיִם לְפָנָיו,
שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מִכְּעִיסִין וּבְאִין
עַד שֶׁהִבִּיא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמַּבּוּל.

עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם,
לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶךְ אַפְּיִם לְפָנָיו,
שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מִכְּעִיסִין וּבְאִין,
עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל (עָלָיו) שִׂכָר כָּלָם:
(ג) עֲשֶׂרָה נְסִיווֹנוֹת נִתְּנָסָה אַבְרָהָם אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם
וְעַמְד בְּכָלָם,
לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲבָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם:
(ד) עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם
וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם.

עֶשֶׂר מִכּוֹת הַבַּיָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרִים
וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם.
עֶשְׂרֵה נְסִיחוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר,

שְׁנֵאמַר (במדבר יד), וַיִּנְסוּ אֶתִּי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי.
(ה) עֶשְׂרֵה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.
לֹא הִפִּילָה אֱשֵׁה מְרִיחַ בְּשֵׁר הַקְּדָשׁ,
וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשֵׁר הַקְּדָשׁ מְעוֹלָם,
וְלֹא נִרְאָה זָבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים,
וְלֹא אָרַע קְרִי לְכַהֵן גְּדוֹל בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים,
וְלֹא כָּבוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה,
וְלֹא נִצְחָה הַרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעֵשָׂן,
וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בְּעַמֵּר וּבִשְׂתֵי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים,
עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחִים,
וְלֹא הִזִּיק נַחֵשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מְעוֹלָם,
וְלֹא אָמַר אָדָם לְחַבְרוּ צֵר לִי הַמָּקוֹם שְׂאֵלֵן בִּירוּשָׁלַיִם.
(ו) עֶשְׂרֵה דְבָרִים נִבְרָאוּ בְּעֶרֶב שַׁבַּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת,

וְאֵלוֹ הֵן:

פִּי הָאָרֶץ,

וּפִי הַבְּאֵר,

וּפִי הָאֵתוֹן,

וְהַקֶּשֶׁת,

וְהַמָּן,

וְהַמַּטָּה,

וְהַשְּׁמִיר,

וְהַכֶּתֵב,

וְהַמִּכְתָּב,

וְהַלוּחֹת.

וַיֵּשׂ אֹמְרִים,

אֵף הַמִּזְקִין,

וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,

וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ.

וַיֵּשׂ אֹמְרִים,

אֵף צָבַת בְּצָבַת עֲשׂוּיָה.

(ז) שְׁבַע דְבָרִים בְּגִלְמָה וְשְׁבַע בְּחֶכֶם:

חֶכֶם אֵינוֹ מִדְבָּר בְּפָנֵי מִי שֶׁהוּא גְּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֶכְמָה וּבְמִנּוּן,

וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דְבָרֵי חֲבֵרוֹ,

וְאֵינוֹ נִבְהַל לְהַשִּׁיב,

שׂוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמְשִׁיב כְּהִלְכָה,

וְאוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן,

וְעַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי,

וּמוֹדָה עַל הָאֵמֶת.

וְחַלּוּפֵיהֶן בְּגִלְמָה.

(ח) שְׁבַע מִיָּנִי פְּרַעֲנוּיֹת בָּאֵין לְעוֹלָם עַל שְׁבַע גּוֹפֵי עֲבָרָה.

מִקְצָתָן מְעַשְׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְׂרִין: רָעַב שֶׁל בְּצִרְתָּ בָּאָה, מִקְצָתָן רָעִבִים וּמִקְצָתָן שְׁבַעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא

לְעַשֵּׂר, רָעַב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בְּצִרְתָּ בָּאָה. וְשֶׁלֹּא לְטוֹל אֶת הַחֲלָה, רָעַב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה. דְּבָר בָּא לְעוֹלָם עַל

מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל

מִשְׁנֵה מִסַּכַּת אֲבוֹת פֶּרֶק ה'

פְּרוֹת שְׁבִיעִית. חֲרַב בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנוּי הַדִּין, וְעַל עֲוֹת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא כְּהִלְכָה:

(ט) חִזָּה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שְׁוֹא, וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם. גְּלוּת בָּאָה לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, וְעַל

גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל הַשְּׁמִטָּה הָאָרֶץ. בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הַדְּבָר מִתְרַבֵּה. בְּרִבְעִית,

וּבְשִׁבְעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הַחַג שְׁבָכַל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרִבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנִי שְׁבַשְׁלִישִׁית.

בְּשִׁבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנִי שְׁבַשְׁשִׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פְּרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחַג שְׁבָכַל שָׁנָה

וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גְזֵל מִתְּנוּת עֲנִיִּים:

(י) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם. הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, זֶה מִדָּה בִּינוּנִית. וַיֵּשׂ אֹמְרִים, זֶה מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי

שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, עִם הָאָרֶץ. שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, חֲסִיד. שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, רָשָׁע:

(יא) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת. נוּחַ לְכַעוֹס וְנוּחַ לְרִצּוֹת, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסָדוֹ, קֶשֶׁה לְכַעוֹס וְקֶשֶׁה לְרִצּוֹת, יֵצֵא

הַפְּסָדוֹ בְּשְׂכָרוֹ קֶשֶׁה לְכַעוֹס וְנוּחַ לְרִצּוֹת חֲסִיד. נוּחַ לְכַעוֹס וְקֶשֶׁה לְרִצּוֹת רָשָׁע:

(יב) ארבע מדות בתלמידים. מהר לשמוע ומהר לאבד, יצא שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד, יצא הפסדו בשכרו. מהר לשמוע וקשה לאבד, חכם. קשה לשמוע ומהר לאבד, זה חלק רע: (יג) ארבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו משנה מסכת אבות פרק ה

רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשל. יתן ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע:

(יד) ארבע מדות בהולכי לבית המדרש. הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו. הולך ועושה, חסיד. לא הולך ולא עושה, רשע:

(טו) ארבע מדות ביושבים לפני חכמים. ספוג ומשפך, משמרת, ונפה. ספוג, שהוא סופג את הכל. משפך, שמכניס בזה ומוציא בזה. משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. ונפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת:

(טז) כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה. ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה התלויה בדבר, זו אהבת אמנון ותמר. ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דויד ויהונתן:

(יז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל עדתו:

(יח) כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את משנה מסכת אבות פרק ה

הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שגאמר (דברים לג), צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שגאמר (מלכים א טו), על חטאות ירבעם (בן נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל:

(יט) כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שגאמר (משלי ח), להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שגאמר (תהלים נה), ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך:

(כ) יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם, ובשת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך יי אלהינו שתבנה עירך במהרה בלמינו ותן חלקנו בתורתך:

(כא) הוא היה אומר, בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחפה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לכח, בן ארבעים לבינה, בן חמשים לעצה, בן ששים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשיוח, בן מאה פאלו מת ועבר ובטל מן העולם:

(כב) בן בג בג אומר, הפך בה והפך בה, דכלא בה. ובה תחזי, וסיב ובלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה. בן הא הא אומר, לפום צערא אגרא: